

بررسی ساختار نیروهای نظامی و مهمترین روابط

بین‌المللی صفویان با دولتهای اروپایی

محبوبه صدیقی - غلام‌باقری

سرشناسه: صدیقی، محبوبه

عنوان و نام پدیدآور: بررسی ساختار نیروهای نظامی و مهمترین روابط بین‌المللی صفویان یا دولتهای اروپایی

نویسندگان: محبوبه صدیقی، علی باقری.

مشخصات نشر: اصفهان: اقیانوس معرفت، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: ۱۹۲ص.

شابک: ۹۸۷-۶۰۰-۵۳۰۱-۵۳-۳

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یا ثبت کتابخانه.

نوع و تاریخ: تاریخ -- صفویان، ۹۰۷-۱۱۴۸ق.

موضوع: ایران -- روابط خارجی -- اروپا

شناسه افزوده: علی

رده بندی کتب: SR ۱۱۱/ص ۴ب ۴ ۱۳۹۰

رده بندی دیوید: ۷۱۲

شماره کتابشناسی ملی: ۶۰۵

کلیه حقوق برای مؤلف محفوظ است

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۳

شمارگان: ۱۰۰۰ جلد / وزیری / ۱۹۲ صفحه

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

ایمیل: m.sedighy@gmail.com

فهرست مطالب

۱۲	مقدمه
۱۵	فصل اول: سلسله صفویه و سلطه نظامی
۱۵	شاهان صفوی
۱۶	برخورداری از نظریه کهن حق الهی شاهان ایرانی
۱۶	روابط خارجی دوران شاه اسماعیل
۱۶	روابط خارجی دوران شاه طهماسب دوم: اندازیه‌های ترکان عثمانی در غرب کشور
۱۹	روابط خارجی دوران شاه طهماسب
۲۰	روابط خارجی دوران شاه سلطانی محمد خدابنده
۲۰	روابط خارجی دوران شاه عباس یکم
۲۲	روابط خارجی دوران شاه صفی
۲۲	روابط خارجی دوران شاه عباس دوم
۲۳	شاه سلیمان
۲۳	شاه سلطان حسین (۱۱۰۵-۱۱۳۵ هـ)
۲۵	شاه طهماسب دوم
۲۷	ارتش صفوی
۲۷	تقسیمات ایالات در دوره ی صفویه
۲۷	اسامی ایالات
۳۵	فصل دوم: بررسی اوضاع نیروهای نظامی در دوره صفویه
۳۵	اوضاع نیروهای نظامی در عصر صفوی
۳۶	اوضاع نظامیان و تسلیحات دوران صفویه
۳۸	سیاه صفوی از منظر اروپائیان

۴۴	عوامل انسجام ارتش شاه عباس
۴۶	تقسیمات سپاه
۴۶	سپاه دائم (ملازمان)
۵۳	اسلحه سازی
۵۳	نهاد قورخانه
۵۴	قورچی
۵۶	قشچی باشی
۵۷	مراکز ساخت اسلحه نظامی
۶۰	سواره نظر
۶۱	قوللر یا خادمان
۶۳	قزلباش
۶۵	شاهسون
۶۶	چریک ها
۶۷	هزینه سپاه
۶۷	دفتر خانه لشکر نویس
۶۷	روش جنگی سپاهیان و ویژگی های نبرد دوره صفوی
۶۹	اهمیت علم یا بیرق در سپاه صفویان
۷۰	مارش نظامی
۷۰	ویژگی های نیروی دریایی صفویان
۷۲	فصل سوم: روابط بین المللی و نظامی صفویان با دولتهای اروپایی
۷۲	تاریخ ازبکان
۷۳	پیروزی صفویان در نبرد های نظامی با ازبکان

۷۷	نبرد چالدران بین ایران و عثمانی
۸۳	جنگ با پرتغالی ها در زمان شاه عباس کبیر
۹۰	جنگ گلون آباد
۹۴	شیوهای جنگی صفویان
۱۰۰	اختیارات نظامی حکام
۱۰۷	علیه پیامی از هم گسستگی قشون صفوی
۱۰۸	نقشه و نقشه های آن
۱۱۲	روابط ایران با اروپا و آسیا
۱۱۲	اهمیت خلیج فارس و جزیره هرمز
۱۱۳	اولین قرار داد ایران پرتغالی ها
۱۱۵	تصرف گمبرون (بندر عباس)
۱۱۷	تصرف جزیره ی قشم و هرمز
۱۱۹	آغاز روابط با اسپانیا
۱۲۱	روابط سیاسی و نظامی ایران و اسپانیا
۱۲۳	تاریخچه روابط ایران و هلند
۱۲۳	روابط ایران و هلند در زمان شاه عباس اول
۱۲۵	سفارت موسی بیگ
۱۲۷	روابط سیاسی - نظامی ایران و هلند پس از مرگ شاه عباس اول
۱۲۸	تهدید و برخورد های نظامی هلند جهت تسلط بر امور تجاری ایران
۱۳۱	تاریخچه روابط ایران و انگلیس
۱۳۲	روابط سیاسی ایران و انگلیس در زمان شاه عباس اول
۱۳۳	کسب امتیازات انگلیس از شاه عباس اول

روابط تجاری ایران و انگلیس و پیامدهای آن در دوران شاه عباس اول.....	۱۳۴
پیامدهای معاهده سیاسی، تجاری انگلیس با ایران در زمان شاه صفی.....	۱۳۹
پیامدهای منفی رقابت تجاری انگلیس و هلند در زمان شاه عباس دوم و برخورد نظامی هلند با ایران.....	۱۴۰
علل تحولات روابط ایران و انگلیس در اواخر دوره صفویان.....	۱۴۱
ابط سیاسی- تجاری ایران و فرانسه در دوره شاه عباس دوم.....	۱۴۲
ابط تجاری ایران و فرانسه در زمان شاه عباس دوم.....	۱۴۳
مفاد انعقاد دادنامه ۱۷۰۴ ایران و فرانسه و پیامدهای آن در زمان شاه سلطان حسین.....	۱۴۵
عدم پیشرفت فرانسه در تعهد کمک نظامی به ایران.....	۱۴۸
تحمیل قرار داد صلح و بازگشت فرانسه به ایران و مفاد آن.....	۱۴۹
تأسیس سفارت فرانسه در ایران.....	۱۵۰
کارشکنی مجدد فرانسه در همکاری نظامی با ایران.....	۱۵۱
پایان روابط سیاسی، نظامی و تجاری ایران و فرانسه.....	۱۵۲
روابط ایران و آلمان.....	۱۵۲
روابط ایران و آلمان در آغاز عهد صفویان.....	۱۵۲
روابط ایران و آلمان در زمان شاه عباس اول.....	۱۵۴
معاهده صلح بین آلمان و عثمانی و سردی روابط ایران و آلمان.....	۱۵۵
ادامه تلاش آلمان در ایجاد روابط خصمانه ایران علیه عثمانی در زمان شاه سلیمان.....	۱۵۸
روابط ایران و روسیه.....	۱۵۹
تاریخچه روابط ایران و روسیه در دوره صفویه.....	۱۵۹
پیامدهای منفی روابط سیاسی و نظامی شاه عباس اول با روسیه.....	۱۶۱
عدم همکاری روسیه با درخواستهای نظامی ایران.....	۱۶۲

۱۶۳	تلاش در جهت تشکیل سفارت در ایران و روسیه
۱۶۵	تلاش شاه عباس جهت انعقاد پیمان اتحاد نظامی با روسیه
۱۶۷	درخواست کمک مالی و نظامی روسیه از شاه عباس
۱۷۰	روابط ایران و روسیه در دوره شاه عباس دوم
۱۷۰	برخوردهای نظامی ایران و روس در دوران شاه عباس دوم
۱۷۲	سطح سیاسی، نظامی ایران و روسیه در دوره شاه سلیمان
۱۷۳	در جستجوی کمک نظامی روسیه از شاه سلیمان جهت نبرد با ترکان عثمانی
۱۷۳	روابط ایران و روسیه در دوره سلطان حسین
۱۷۷	نقشه ای مهم از ایران عصر صفوی موجود در آرشیو عثمانی
۱۸۲	نتیجه
۱۸۶	فهرست منابع و مآخذ

چکیده

ظهور صفویه در قرن ۱۶ م. و قرن ۱۰ ه.ق. نشانه‌ی آغاز دوران جدید تاریخ ایران است. زیرا تا قبل از آن در مازندران، حدود ده سلسله محلی حکومت می‌نمودند. گیلان و ناحیه لاهیجان، رشت، طالش، از سه حکومت محلی تشکیل شده بودند؛ ارمنستان، آذربایجان و الوند میرزای آق قویونلو؛ در عراق عجم مراد آق قویونلو حاکم بودند و همچنین دیگر نواحی جنوبی ایران مانند عراق عرب، فارس، یزد و کرمان اگرچه به دست حکام آق قویونلو اداره می‌شدند، اما عمده حکومتی مستقل داشتند. سیستان نیز امیر مستقلی داشت؛ و بالاخره در خوزستان نیز خاندان مشیرکم مایی می‌نمودند. ارتباط گسترده صفویان با دیگر کشورها و ایجاد رابطه با آنان منجر به استفاده از مهارت‌ها و تکنیک‌های آنان در امور نظامی و سپاهی داخل گردید. ساخت سلاح‌های گرم، ساخت کلاه و کت و تخصصان خارجی و همچنین تجهیز ارتش دائمی به ابراز و وسائل جنگی پیشرفته از آن‌ها نمودن می‌بودند. بکار بستن این شیوه‌ها موجب شد تا سرانجام حاکمان صفوی در مبارزه با دشمنان خود پیروز گردند. علاوه بر ایجاد ارتش منظم و هماهنگ، تشکیلات و مقامات مناسب و سلسله‌ای نظامی در امور ایجاد شد. ایجاد این تغییرات سازمانی موجب می‌شد که فرماندهی و کنترل سپاه به نحو مطلوبی انجام گیرد.

در دوران حکومت صفویه، روابط سیاسی و اقتصادی و بازرگانی میان ایران و اروپا رو به مزایده گذاشت. در ابتدا دوره صفویه، دشمنان عثمانی‌ها در اروپا، ایران را مانند متحدی توانا و پر ارزش دانستند و برای جلوگیری از حملات سلاطین عثمانی که تا قبل از این پاراننده بودند، با دولت ایران در روابط دوستانه داخل شدند. در نتیجه همین امر بود که میل به صلح ملل اروپایی مانند ونیزی‌ها، پرتغالی‌ها و اسپانیایی‌ها روابطی برقرار گردید و بازرگانان و سفیران بسیاری رفعت و آمد نمودند.

پس از مدتی نیز دولت‌های دیگر اروپایی مثل هلندی‌ها، انگلیسی‌ها و فرانسوی‌ها که دامنه فتوحات مستعمراتی خود را تا هندوستان و اقصای آسیا بسط داده بودند فرصت را

غنیمت شمردند و زمینه روابط اقتصادی و سیاسی را با ایران فراهم نمودند. در این بین دولت ایران از رقابت و اختلافات ملل دریانورد اروپایی برخوردار شده و با فرستادن و پذیرفتن سفیران در ارتباط با تمام کشورهای متمدن آن زمان داخل گردید و به این ترتیب حیثیت و قدرت سیاسی و نظامی ملت ایران را تجدید و تقویت کرد. بر این اساس اکثر سلاطین نیمه اول حکومت صفویه همواره کوشش داشتند سلاطین اروپایی را در اتحادیه ای بر علیه عثمانی وارد کردند تا کم کم آنها فشار آن دولت را بر ایران کاهش دهند و از توسعه نفوذ آنان که برای کشور ایران بسیار مضر بوده است، جلوگیری نمایند. برای نیل به این مقصود دایما سفیران ایران با اختیارات تمام به راه های اروپایی اعزام می شدند و امتیازات زیادی ضمن قرار دادهای متعدد برای بازرگانان خلیج فارس می گردیدند، به شرط اینکه سلاطین اروپایی در جنگ عثمانی با دولت ایران همکاری نکنند. پادشاهان صفوی به خصوص شاه عباس اول به اهمیت سیاسی و بازرگانی و نظامی خلیج فارس پی بردند، از بازی های سیاسی شاه عباس برای بیرون آوردن خلیج فارس از تصرف و اختیار بیگانهان این بود که سرانجام با کمک خود آنان موفق به این امر گردید. اقدامات پادشاه ایران در به دست گرفتن منافع سیاسی و اقتصادی در خلیج فارس نور امیدی برای زنده شدن و پیشرفت نظامی و بازرگانی ایران بود و تا اندازه ای توانست زیانهای وارده را که از اختلافات با امپراطوری عثمانی حاصل شده بود، جبران نماید.

مقدمه

صفویان صرفه نظر از اهمیت سیاسی از جهات فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، تاثیرات عمیقی از خود به جای گذاشته اند. حکومت صفویان بر اساس عقاید و افکار مذهبی-سیاسی شکل گرفته بود و از همان آغاز چنان بسط و توسعه یافت که حکومتی در کمتر دوره ای از تاریخ ایران در زمان چنان کوتاهی بدان پایه از رشد و تعالی رسید. تشکیلات نظامی و روابط خارجی این دوره از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده است. البته باید گفت که هیچ یک از شاهان صفوی مانند شاه عباس اول موفق نشد که دوره صلحی طولانی با همسایگان به وجود آورد.

اهدای ملی به این پژوهش عبارتند از:

بررسی عملکرد نظامی صفویان و تاثیرات متقابل ایران بر همسایگانش در این دوره تاریخی.

۲- بررسی مهمترین دستاویزهای ملی و برخورداری نظامی صفویان با دولتهای اروپایی.

در پاسخ به فرضیه اول میتوان نتیجه گیری نمود که، در رأس دولت صفوی پادشاه قرار داشت. بعداز پادشاه صدراعظم بود که در رأس دستگاه دولتی قرار میگرفت. فرماندهان نظامی نیز از مقامات مهم بودند که مستقیماً از پادشاه دستور می گرفتند. بنیان نیروی نظامی صفویان تا زمان شاه عباس و قبل از تشکیل نیروی منظم بر جنگجویان قزلباش بود. پس از آن که در اواخر دوره صفوی فرماندهان نظامی به جمع آوری مال و کسب قدرت و اراضی طلبی روی آوردند، دولت ایران ناتوان شد و به همین دلیل نتوانست در مقابل افغان ها مقاومت کند.

شاه عباس حکومتی مستقل را بر پایه های اقتدار مرکزی پی ریخت. به همانطور که می دانست بدون کاهش قدرت سران قزلباش قادر به اداره حکومت نمی باشد. ایجاد تشکیلات جدید نظامی، قزلباشان را که در این اواخر به ظاهر تحت امر مرشد کامل و در باطن مطیع فرمان رؤسای قبایل بودند به فوجی مخصوص به نام شاهسون یعنی شاهدوست تبدیل کرده و نفوذ سران قزلباش را که در این ایام در عزل و نصب شاه نیز به میل خود دخالت می کردند، کاهش

داد. از دیگر اصلاحات نظامی شاه عباس استفاده از سلاح های آتشین و کاربرد توپ در سپاه بود. شاه عباس همچنین در زمینه ی سیاست نظامی دو دسته ی سپاه منظم ترتیب داد: یکی از غلامان گرجی و چرکسی و ارمنی و سایر اتباع غیر مسلمان خود، و دیگر از رعایای تاجیک یا ایرانی که تا آن زمان از خدمت نظامی محروم و ممنوع بودند. این دو سپاه که به اسلحه آتشین یعنی توپ و تفنگ مجهز بودند، هم دولت صفوی را از خطر سرکشی و طغیان قزلباش حفظ می کرد و هم در برابر تاخت و تاز دشمنان بیگانه از قوای چریکی قزلباش به مراتب نیرومند تر و موثر تر بود.

در دوره صفویه نوین تجارت داخلی و خارجی ایران گسترش فراوان یافت. احداث راه ها و کاروان سراه ها، رقابت امنیت و یکسان نمودن واحدهای اندازه گیری (وزن، پول و...) از جمله عوامل رونق تجارت در این زمان بود. تجارت خارجی ایران در آن زمان بیشتر با کشورهای چین، هند و کشورهای اروپایی بود. مهم ترین صادرات ایران ابریشم، گلاب، قالی، خشکبار بود. در مقابل اسلحه و برخی کالاهای دیگر ایران وارد می شد. در این دوره کشاورزی توسط روستاییان و دامداری توسط عشایر انجام می شد. در شهرهای بزرگ نیز صنعت رواج یافت. از مهم ترین کارخانه های این زمان، کارخانه های توپ سازی و ابریشم بافی بود.

در جواب به سؤال دوم پژوهش میتوان ارزیابی کرد که به طور کلی اصلاحات لشکری به شاه عباس این امکان را بخشید تا سنگرهای دفاعی کشور را در مناطق غرب و شمال غربی و شرق و شمال شرقی مستحکم نماید و آن چنان سیاست خارجی و دیپلماتیک ایران را پیشه ی خود سازد که تقریباً چهار دهه ایران را از هرج و مرج داخلی و تجاوز بیگانه ها ایمن مان دارد. انتقال پایتخت از قزوین به اصفهان به شاه عباس این امتیاز را می داد که تا با قرار گرفتن به طور نسبی در مرکز ایران اولاً به تمامی ثغور کشور به صورت یکسان امکان دسترسی داشته باشد و ثانیاً با نزدیکی به خلیج فارس که این زمان مورد نظر قدرت های دریایی وقت، نظیر پرتغالی ها، اسپانیایی ها، انگلیسی ها و هلندی ها قرار داشت هر چه بیشتر فروش کالاهای ایران و به ویژه

تجارت ابریشم را به بنادر اروپایی از طریق راه دریایی خلیج فارس و آبهای آزاد گسترش دهد، از این بابت لطمه سنگینی به اقتصاد عثمانی وارد آورد. در نتیجه، تا زمان شاه عباس کبیر ارتش ایران از حیث تجهیزات و اسلحه و تشکیلات منظم نسبت به رقیب نیرومند خود یعنی امپراطوری عثمانی که مجهز به اسلحه آتشین و دارای سازمانهای مرتب و منظم به سبک ارتش های ممالک متمدن آن زمان بود، عقب مانده بود و نمی توانست با آنان دم از رقابت بزند چنان که به دلیل فقر و کمبود ارتش شکست هایی از عثمانی نصیب ایرانیان گردیده بود و اگر گاه گاهی ایران به پیروزیهایی نایل می آمدند، به دلیل قدرت روحی و معنوی و ایمان و عقیده ی آنان نسبت به شیطان و مذهب ودلیستگی به آب و خاک خود بوده است. در زمان شاه عباس کشور ایران با تمام کشورها و دولت های متمدن دنیای آن روز در ارتباط بود و دربار آن محور و قهرمان سیاست آن زمان بود.

در دوره ی صفویه، ایران و کشورهای آسیایی با یک دیگر رابطه ی گسترده ای برقرار کردند. یکی از علل ایجاد این رابطه جنگ های عثمانی - ایران و دولت های اروپایی نظیر اسپانیا بود. دلیل دیگر رقابت های تجاری، سیاسی و نظامی دولت های اروپایی با ایران بود که باعث می شد هر کدام از آن ها بکوشد تا توجه ایران را به خود جلب کند. علاوه بر اسپانیا، در این زمان ایران و انگلیس فرانسه و هلند نیز روابطی وجود داشت. در این دوره تحولات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران در جریان بود که بر سرنوشت کشور ما نیز اثر گذاشت.

خطرات ناشی از برتری جویی و توسعه طلبی های دولت عثمانی یکی از مسائلی است که مشترک بین دولت صفوی و اغلب دولت های اروپایی بود که موجب نزدیکی آن ها به ایران و انعقاد معاهدات نظامی و اقتصادی علیه دشمن مشترک - عثمانی - می شد؛ هر یک از دولت های اروپایی نیز در پی تسلط جویی، با هم درگیر رقابت های شدیدی بودند.

این پژوهش در سه فصل با استفاده از روش کتابخانه ای بر اساس منابع و مدارک صحیح جمع آوری و تنظیم گردیده است امید است مقبول آسائید و پژوهشگران محترم قرار گرفته باشد.